

Тамара Мартьянова

кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права і процесу Інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ РЕЛІГІЙНИХ СВОБОД ГРОМАДЯН: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

© Мартьянова Т., 2018

Стаття присвячена аналізу кримінально-правового захисту релігійних свобод громадян у зарубіжних державах. Аналізуючи зміст кримінально-правових положень багатьох держав світу, пов'язаних із захистом релігійних свобод громадян, зроблено висновок, що у більшості з них передбачаються такого роду норми. В той же час, деякі чинні КК не передбачають кримінальної відповідальності за діяння у згаданій сфері. Такими, наприклад, є КК Франції, КК Швеції, КК Іспанії. Відсутність згаданих положень у законодавстві цих держав вбачається радше їхньою національною правовою традицією, ніж прямим запереченням доцільності кримінально-правового захисту згаданих суспільних відносин. Також не можна не відзначити й спроб низки держав вивести за рамки КК правовий захист релігійних свобод громадян, типовим прикладом чого може вважатись КК Данії.

Ключові слова: релігія; злочин; церква; кодекс; закон.

Тамара Мартьянова

ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ РЕЛИГИОЗНЫХ СВОБОД ГРАЖДАН: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Статья посвящена анализу уголовно-правовой защиты религиозных свобод граждан в зарубежных государствах. Анализируя содержание уголовно-правовых положений многих стран мира, связанных с защитой религиозных свобод граждан, сделан вывод, что в большинстве из них предусматриваются такого рода нормы. В то же время, некоторые действующие УК не предусматривают уголовной ответственности за деяния в упомянутой сфере. Такими, например, являются УК Франции, УК Швеции, УК Испании. Отсутствие упомянутых положений в законодательстве этих государств можно объяснить скорее их национальной правовой традицией, чем прямым отрицанием целесообразности уголовно-правовой защиты упомянутых общественных отношений. Также нельзя не отметить и попытки ряда государств вывести за рамки УК правовую защиту религиозных свобод граждан, типичным примером чего может считаться УК Дании.

Ключевые слова: религия; преступление; церковь; кодекс; закон.

Tamara MartjanovaInstitute of Jurisprudence and Psychology,
Lviv Polytechnic National University,
Department of Criminal Law and Procedure,
Ph. D.

CRIMES AGAINST RELIGIOUS FREEDOMS: FOREIGN EXPERIENCE

The article is devoted to the analysis of criminal legal protection of religious freedoms of citizens in foreign countries. Analyzing the content of the criminal law of many countries in the

world, related to the protection of religious freedoms of citizens, concluded that most of them provide for such rules. At the same time, some of the existing Criminal Code do not criminalize acts in this area. Such, for example, is the Criminal Code of France, the Criminal Code of Sweden, the Criminal Code of Spain. The absence of the said provisions in the laws of the states is seen as their national legal tradition rather than the direct denial of the expediency of criminal law protection of the above-mentioned social relations. It is also worth noting that attempts by a number of states to remove the legal protection of religious freedoms of citizens, beyond the framework of the Criminal Code, a typical example of which can be considered the Criminal Code of Denmark.

Key words: religion; crime; church; code; law.

Постановка проблеми. Захист основних прав та свобод громадян є пріоритетним завданням будь-якої демократичної та правової держави. Не є винятком у цьому плані й Україна. Саме на це наголошує ст. 3 Конституції України: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави... Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Важливо, що згаданий захист має здійснюватися на різних рівнях, серед яких особливе місце займає кримінально-правовий захист.

Серед основних свобод громадян виділяється т. зв. релігійна свобода, як підґрунтя належного духовного розвитку будь-якої людини.

Водночас дослідження лише вітчизняного законодавства та національної практики навряд чи дасть можливість виявити всі недоліки у сфері захисту релігійних свобод громадян. Саме тому важливим є аналіз ще й законодавчого досвіду провідних держав світу, виокремлення позитивів та негативів, які мають місце у сфері кримінально-правового захисту релігійних свобод громадян у цих державах. Саме вивченню останнього й присвячено запропоновану наукову статтю.

Аналіз дослідження проблеми. Питанням правового захисту релігійних свобод присвячували свою увагу такі знані вітчизняні науковці, як О. Білаш, Т. Леоненко, К. Марисюк, В. Маркін, Є. Стрельцов, за авторством яких видано цілу низку глибоких наукових розвідок із досліджуваного питання, серед яких особливо варто виділити монографії Т. Леоненко (Леоненко Т. Злочинність і релігія: кримінологічне дослідження. Запоріжжя: Кругозір, 2015) та О. Білаша (Білаш О. Кримінально-правова характеристика незаконних дій щодо релігійних споруд або святинь. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2015).

Не вирішені раніше проблеми. Незважаючи на доволі значну кількість публікацій з питань, присвячених правовому захисту релігійних свобод громадян, досі фактично не було здійснено комплексного аналізу зарубіжного досвіду криміналізації згаданого кола питань, що дає підстави порушувати питання про необхідність проведення такого дослідження.

Мета. Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої наукової статті вивчити всі питання, пов'язані з задекларованими питаннями, не видається можливим, ми звернемо увагу лише на найбільш базові підходи і положення, залишивши все інше для подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи зміст кримінально-правових положень багатьох держав світу, пов'язаних із захистом релігійних свобод громадян, можна зробити висновок, що у більшості з них передбачені такого роду норми.

В той же час, деякі чинні КК не передбачають кримінальної відповідальності за діяння у згаданій сфері. Такими, наприклад, є КК Франції, КК Швеції, КК Іспанії.

Констатуючи викладену вище ситуацію, ми погоджуємось з думкою К. Марисюка, який стверджує, що і щодо згаданих держав не можна вести мову про те, що законодавці зазначених держав взагалі не визнають за потрібне криміналізувати діяння у цій сфері, а, швидше за все, всього

лише не приділяють цим питанням достатньої уваги. Підтвердженням цієї тези слугує й те, що КК усіх держав ЄС (зокрема й названих вище) закріплюють як ознаку суб'єктивної сторони окремих складів злочинів вчинення останніх із релігійних мотивів [1, с. 286].

Для прикладу наведемо положення ч. 5 ст. 197 КК Іспанії, яка визнає злочином діяння особи, яка «...з метою розкриття таємних відомостей чи порушення недоторканості приватного життя іншої особи без її відома заволодіє її паперами, листами..., якщо при цьому були розкриті відомості особистого характеру, проявляючи ідеології, релігію, вірування...» [2, с. 66].

Цікавою є доля згаданих положень у КК Данії. Так, в оригінальній редакції останній містив лише один параграф, який можна віднести до згаданої сфери, а саме параграф 140, який передбачає встановлює правило, згідно з яким «Будь-яка особа, яка публічно висміює або ображає догми або богослужіння будь-якої законно існуючого релігійної спільноти в даній державі, підлягає простому взяттю під варту, або за пом'якшуючих обставин – штрафу» [3, с. 127]. Згадану статтю було скасовано у квітні 2017 р. Аргументи на користь скасування цього пункту включали рекомендації ЄС і Ради Європи. У квітні 2017 р. на підтримку скасування закону виступили Данська народна партія і Червоно-зелена коаліція (Enhedslisten). 30 травня 2017 р. про підтримку ініціативи заявила правляча Ліберальна партія Данії. Після цього долю ініціативи було практично вирішено.

Тим часом у квітні данське Поліцейське агентство безпеки попереджало, що скасування параграфу 140 може підвищити ризик терористичних загроз. Утім, на думку експертів, нічого страшного в зв'язку зі скасуванням закону не відбудеться.

«Наслідки будуть в основному символічними», – заявила в інтерв'ю національної данської телерадіокомпанії DR доцент кримінального права Копенгагенського університету Тріне Баумбах.

Міністр юстиції Данії Серен Папе Поульсен вважає, що рівень терористичної загрози в країні настільки великий, що йому просто нікуди далі рости. Крім того, він сказав, що свобода слова цінується данцями більше, ніж релігійні почуття, передає DK. «Ми цінуємо свободу слова понад усе. Ми не повинні карати людей за якісь дурниці. Будь-яка людина повинна мати можливість висловити себе», – заявив міністр [4, с. 1].

Як уже зазначалось вище, більш характерним можна вважати встановлення кримінальної відповідальності за злочини проти релігійних свобод громадян.

Аналізуючи відповідні положення КК різноманітних держав, можна зробити висновок, що якоїсь однакості у питаннях, які ж саме діяння мають бути криміналізовані та яка відповідальність за них має наставати, фактично відсутня.

КК Австрії 1974 р. передбачив кримінальну відповідальність одразу за декілька діянь, пов'язаних з порушенням релігійних свобод громадян, а саме у параграфі 188 зазначивши, що «хто публічно дискредитує особу або річ, яка є предметом пошанування церкви або релігійного об'єднання, розташованих на території Австрії, допустимі на підставі закону звичай або релігійне дійство цієї церкви або релігійного об'єднання, або висміює їх за таких обставин, за яких ця поведінка може викликати обгрунтоване громадське обурення, той карається позбавленням волі на строк до шести місяців або грошовим штрафом у розмірі до 360 денних ставок».

У наступному параграфі 189 встановлене правило, згідно з яким «хто застосуючи насильство або погрозу такого насильства, перешкоджає відправленню допустимого на підставі закону богослужіння чи окремого релігійного дійства розташованих на території Австрії церкви або релігійного об'єднання, або порушує його, той карається позбавленням волі на строк до двох років».

Ч. 2 цього ж параграфу встановлює правило, згідно з яким той, «хто: 1) У місці, призначеному для допустимого на підставі закону відправлення релігійних обрядів розташованих на території Австрії церкви чи релігійного об'єднання; 2) При проведенні допустимого на підставі закону публічного богослужіння чи окремого релігійного акту розташованих на території Австрії церкви чи релігійного об'єднання; 3) Глумиться над предметом, безпосередньо призначеним для допустимого на підставі закону богослужіння чи окремого релігійного акту, розташованих на території Австрії церкви чи релігійного об'єднання так, що це може викликати обгрунтоване суспільне обурення» [5, с. 86–87].

Також у двох нормах криміналізує діяння, які посягають на релігійні свободи громадян, й КК Голландії, який у ст. 145 передбачає, що «особа, яка актом насильства чи погрози насильства заважає проведенню законного громадського зібрання, яке має ціллю сповідання релігії або вірування, або законній церемонії сповідання релігії або вірування, або законної похоронної служби, підлягає строку тюремного ув'язнення на строк до одного року або штрафу третьої категорії».

Ст. 146 цього ж кодексу передбачає, що «особа, яка шляхом створення безпорядку чи шуму умисно зриває законне громадське зібрання, яке має ціллю сповідання релігії або вірування, або законну церемонію сповідання релігії або вірування, або законну похоронну службу, підлягає строку тюремного ув'язнення на строк до двох місяців або штрафу другої категорії» [6, с. 282].

До трьох розширює кількість норм у досліджуваній сфері КК Польщі, а саме: «Ст. 194. Хто обмежує людину у її правах у зв'язку з її приналежністю до віросповідання або з неналежністю до якогось віросповідання, підлягає штрафу, покаранню у виді обмеження волі або позбавлення волі на строк до 2 років.

Ст. 195. § 1. Хто злісно перешкоджає публічному здійсненню релігійного акту церкви чи іншого віросповідного союзу, що має врегульоване правове становище, підлягає штрафу, покаранню у виді обмеження волі або позбавлення волі на строк до 2 років. § 2. Такому ж покаранню підлягає той, хто злісно перешкоджає похованню, святим або траурним обрядам.

Ст. 196. Хто ображає релігійні почуття інших осіб, публічно ображаючи предмет релігійного шанування або місце, призначене для публічного виконання релігійних обрядів, підлягає штрафу, покаранню у виді обмеження волі або позбавлення волі на строк до 2 років» [7, с. 98].

На важливість зазначених вище приписів звертають увагу й польські науковці. Наприклад, С. Цебуля серед іншого наголошує, що «приналежна до категорії прав і свобод людини і громадянина свобода совісті та релігії, захищена міжнародним правом, і вписана до низки фундаментальних законів, лежить в основі демократичного функціонування правових норм. Вона також гарантується Конституцією Республіки Польщі як свобода совісті та релігії і знаходить свій розвиток у різноманитних галузях права. Чи не найвищим виразом згаданого захисту можна вважати положення глави XXIV Особливої частини Кримінального кодексу «Злочини проти свобода совісті та релігії» [8, с. 97].

Дещо інакше підходять до досліджуваного питання КК держав, які утворились на території колишнього СРСР.

КК Республіки Білорусь 1998 р. криміналізує окреслене коло діянь у рамках трьох статей, а саме: «Ст. 193. 1. Організація або керівництво політичною партією, іншим громадським об'єднанням, релігійною організацією, діяльність яких пов'язана з насильством над громадянами, або із заподіянням їм тілесних ушкоджень, або з іншими посяганнями на права, свободи і законні інтереси громадян, або з перешкоджанням виконанню громадянами їх державних, громадських, сімейних обов'язків, - караються арештом або позбавленням волі на строк до двох років. 2. Ті самі дії, пов'язані з організацією або керівництвом політичною партією, іншим громадським об'єднанням, релігійною організацією, зазначеними в частині 1 цієї статті, які не пройшли в установленому порядку державної реєстрації, - караються арештом або позбавленням волі на строк до трьох років.

Ст. 193-1. Організація діяльності або участь у діяльності політичної партії, іншого громадського об'єднання, релігійної організації або фонду, щодо яких є таке, що вступило в законну силу, рішення уповноваженого державного органу про їх ліквідацію або призупинення їх діяльності, а так само організація діяльності або участь в діяльності політичної партії, іншого громадського об'єднання, релігійної організації або фонду, які не пройшли в установленому порядку державної реєстрації, - караються штрафом, або арештом, або позбавленням волі на строк до двох років.

Ст. 195. Перешкоджання законній діяльності релігійних організацій або здійсненню релігійних обрядів, якщо вони не порушують громадський порядок і не супроводжуються посяганнями на права, свободи і законні інтереси громадян, - карається громадськими роботами, або

штрафом, або позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, або виправними роботами на строк до двох років [9, с. 102–103].

Дещо нетрадиційним шляхом пішов КК Республіки Казахстан 2014 р., криміналізувавши діяння проти релігійних свобод громадян у рамках глави 16 «Кримінальні правопорушення проти порядку управління» і виклавши згадані норми у наступному виді: «Ст. 404. Створення, керівництво і участь в діяльності незаконних громадських та інших об'єднань. 1. Створення або керівництво релігійним або громадським об'єднанням, діяльність якого пов'язана з насильством над громадянами або іншим спричиненням шкоди їх здоров'ю, або зі спонуканням громадян до відмови від виконання громадських обов'язків або вчинення інших протиправних діянь, а так само створення або керівництво партією на релігійній основі, або політичною партією або професійною спілкою, що фінансуються з заборонених законами Республіки Казахстан джерел, – караються штрафом у розмірі до шести тисяч місячних розрахункових показників або виправними роботами в тому ж розмірі, або обмеженням волі на строк до шести років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до шести років. 2. Створення громадського об'єднання, яке проголошує або на практиці реалізує расову, національну, родову, соціальну, станову чи релігійну нетерпимість або винятковість, якт закликає до насильницького повалення конституційного ладу, підриву безпеки держави або зазіханням на територіальну цілісність Республіки Казахстан, а також керівництво таким об'єднанням – караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. 3. Активна участь в діяльності об'єднань, зазначених у частинах першій або другій цієї статті, – карається штрафом в розмірі до шести тисяч місячних розрахункових показників або виправними роботами в тому ж розмірі, або обмеженням волі на строк до шести років, або позбавленням волі на той самий строк.

Ст. 405. Організація і участь у діяльності громадського або релігійного об'єднання або іншої організації після рішення суду про заборону їх діяльності або ліквідації у зв'язку із здійсненням ними екстремізму або тероризму. 1. Організація діяльності громадського або релігійного об'єднання або іншої організації, щодо яких є рішення суду, що вступило в законну силу, про заборону їх діяльності або ліквідації у зв'язку із здійсненням ними екстремізму або тероризму, – карається штрафом в розмірі до шести тисяч місячних розрахункових показників або виправними роботами в тому ж розмірі, або обмеженням волі на строк до шести років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років або без такого, з видворенням за межі Республіки Казахстан іноземця або особи без громадянства терміном на п'ять років. 2. Участь в діяльності громадського або релігійного об'єднання або іншої організації, щодо яких є рішення суду, що вступило в законну силу, про заборону їх діяльності або ліквідації у зв'язку із здійсненням ними екстремізму або тероризму, – карається штрафом в розмірі до двох тисяч місячних розрахункових показників або виправними роботами в тому ж розмірі, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого, з видворенням за межі Республіки Казахстан іноземця або особи без громадянства терміном на п'ять років» [10].

Лише однією нормою обмежується законодавець Республіки Молдова, закріплюючи у рамках ст. 185 відповідальність за «Посягання на особу і права громадян під видом проповідування релігійних віровчень і виконання релігійних обрядів», зазначаючи, що «Організація, керівництво або активна участь в групі, діяльність якої здійснюється під видом проповідування релігійних віровчень і виконання релігійних обрядів, пов'язані із заподіянням шкоди здоров'ю громадян або іншими посяганнями на особу або її права або з спонуканням громадян до відмови від виконання громадських обов'язків, караються штрафом у розмірі від 650 до 1050 умовних одиниць, або неоплачуваною працею на користь суспільства на строк від 180 до 240 годин, або позбавленням волі на строк до 5 років» [11].

Висновки. Підсумовуючи, можна констатувати, що для більшості КК провідних держав світу традиційним можна вважати криміналізацію діянь, пов'язаних з посяганням на релігійні свободи громадян. Відсутність же згаданих положень у законодавстві частини держав вбачається радше їх національною правовою традицією, ніж прямим запереченням доцільності кримінально-правового захисту згаданих суспільних відносин. Також не можна не відмітити й спроби ряду держав вивести за рамки КК правовий захист релігійних свобод громадян, типовим прикладом чого може вважатись КК Данії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марисюк К. Б. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства у сфері свободи віросповідання у державах Європейського Союзу // *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2006. Вип. 43. С. 285–289.
2. Уголовный кодекс Испании. Москва: Зерцало-М, 1998. 218 с.
3. Уголовный кодекс Дании. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 230 с.
4. Jørgenssen Steen A. Så sketedet: Folketinget har afskaffet blasfemiparagraffen. URL: <https://jyllands-posten.dk/politik/ECE9623764/saa-skete-det-folketinget-har-afskaffet-blasfemiparagraffen>.
5. Уголовный кодекс Австрии. Москва: Зерцало-М, 2001. 144 с.
6. Уголовный кодекс Голландии. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 510 с.
7. Kodekskarny. Warszawa: ParkPrawo, 2010. 606 s.
8. Cebula Sl. Ochrona wolności sumienia i wyznania w polskim Kodeksie Karnym. Forum Teologiczne. 2014. No 15. S. 97–107.
9. Уголовный кодекс Республики Беларусь. Минск: Академия МВД Республики Беларусь, 2010. 227 с.
10. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.07.2018 г.). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&doc_id2=31575252#pos=415;-168&pos2=5243.
11. Уголовный кодекс Республики Молдова. URL: <https://lex.justice.md/ru/331268/>.

REFERENCES

1. Marysyuk K.B. *Kryminalna vidpovidalnist za porushennya zakonodavstva u sferi svobody virospovidannya u derzhavakh Yevropeyskoho Soyuzu* [Criminal liability for violations of the legislation on freedom of religion in the states of the European Union]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya yurydychna. 2006. Vol. 43. pp. 285–289.
2. *Kryminalnyy kodeks Ispaniyi* [Penal Code of Spain]. Moskva: Zertsalo-M, 1998. 218 p.
3. *Kryminalnyy kodeks Daniy* [Penal Code of Denmark]. SPb: The Legal Center Press, 2001. 230 p.
4. Jørgenssen Steen A. *Så skete det: Folketinget har afskaffet blasfemiparagraffen*. URL: <https://jyllands-posten.dk/politik/ECE9623764/saa-skete-det-folketinget-har-afskaffet-blasfemiparagraffen>.
5. *Uholovnyy kodeks Avstriyi* [Penal Code of Austria]. Moskva: Zertsalo-M, 2001. 144 p.
6. *Uholovnyy kodeks Hollandiyi* [Penal Code of Holland]. SPb: Yurydycheskyy tsentr Press, 2001. 510 p.
7. *Kodeks karny* [Penal Code]. Warszawa: ParkPrawo, 2010. 606 p.
8. Cebula Sl. *Ochrona wolności sumienia i wyznania w polskim Kodeksie Karnym* [Protection of freedom of conscience and religion in the Polish Penal Code]. Forum Teologiczne. 2014. Vol. 15. pp. 97–107.
9. *Ugolovnyy kodeks Respubliki Belarus'* [Penal Code of the Republic of Belarus]. Minsk : Akademiya MVD Respubliki Belarus', 2010. 227 p.
10. *Ugolovnyy kodeks Respubliki Kazakhstan* ot 3 iyulya 2014 goda No. 226-V (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 12.07.2018 g.) [Penal Code of the Republic of Kazakhstan]. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&doc_id2=31575252#pos=415;-168&pos2=5243.
11. *Ugolovnyy kodeks Respubliki Moldova* [Penal Code of the Republic of Moldova]. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/>.

Дата надходження: 18.06.2018 р.